

Výročí založení botanické zahrady v Troji

Pravěk zahrady

První snahy o vytvoření botanické zahrady v pražské Troji se datují k počátkům 1. republiky a nepřímě navazovaly na existenci Pomologického ústavu, který v r. 1870 založila Vlastenecká hospodářská společnost. Po Reutlingenu v Německu a Klosterneuburgu v Rakousku se Troja stala sídlem třetí nejstarší středoevropské zahradnické školy. V r. 1885 škola přechází do správy zemského výboru pod názvem Královský český pomologický ústav, později Zemský pomologický ústav. V r. 1934 byla škola i sbírky přemístěny do nově vybudovaného areálu v Ruzyni, jenž se r. 1951 stal sídlem Výzkumného ústavu rostlinné výroby (VÚRV). V době největšího rozkvětu se v Troji pěstovalo přes 2 500 odrůd ovocných dřevin a vinné révy.

V r. 1913 se ve vinicích ústavu rozšířil révokaz – napadl přes 10 000 keřů, které se musely vykopat a spálit. Na jaře 1914 byly spáleny všechny zbylé keře bez rozdílu. Další pohromou byla pro ústav válka. Mnoho žáků odešlo na frontu, zemědělné přístroje byly zrekvírovány, ústav trpěl nedostatkem topiva i pracovních sil. Provoz skleníků musel být zastaven. Rok po válce, v říjnu 1919, byl Zemský pomologický ústav prohlášen za odbornou školu s českým vyučovacím jazykem.

Ani po pozemkové reformě se v Troji nepodařilo vyřešit chronický nedostatek kvalitních pozemků. V okolí ústavu nebylo možné žádné náhradní plochy získat. K tomu se přidal i problém s přeložením toku Vltavy, tím ústav přišel o své neúrodnější plochy na holešovickém ostrově. Za této situace vláda další budování ústavu pozastavila, než budou zajištěny vhodné pozemky. Ale tato možnost zde nebyla. Navíc silné zimní mrazy v r. 1929 v Troji zničily téměř všechny ořešáky a třešně, z ostatních dřevin byly silně poškozeny i hrušně a kdoule. Škoda odhadnutá na 250 000 korun urychlila definitivní pře-

sun pomologického ústavu v r. 1934 do Ruzyně.

Po vzniku republiky daroval velkostatkář Antonín Svoboda státu rozsáhlé pozemky pro výstavbu kulturně vzdělávacího centra Budeč, jehož součástí měla být i zoologická a botanická zahrada. Z velkolepých původních plánů však vznikla na Svobodou darovaných pozemcích pouze zahrada zoologická, část pozemků byla v územním plánu hlavního města rezervována pro stavbu kampusu přírodovědných ústavů Univerzity Karlovy až do konce 80. let 20. stol.

Začátek činnosti

Pozdější ředitel botanické zahrady Jan Jager podal již r. 1958 návrh na zřízení státní botanické zahrady. Jako možná místa, kam by mohla být umístěna, uvedl park v Průhonicích, horní část údolí Šárky a plochu mezi Motolským potokem a usedlostí Cibulka v Košířích. Troju jako možnou lokalitu poprvé navrhl až v březnu 1965 tehdejší Útvar hlavního architekta, který k připomínkovému řízení předložil generel Trojské kotliny. Mimo jiné obsahoval i návrh na zřízení menší botanické zahrady v prostoru dnešní přírodní památky Havránka v návaznosti na univerzitní areál.

Prostor rozkládající se kolem Havránky byl však příliš malý, a proto navrhl tehdejší Zemědělský odbor Národního výboru Praha (NVP) přemístění botanické zahrady severně od zoo mezi rezervace Podhoří a Velká skála. Útvar hlavního architekta tyto připomínky v březnu 1966 přijal a tehdejší NVP vydal s účinností k 1. lednu 1969 souhlas s vybudováním botanické zahrady jako samostatné rozpočtové organizace v prostoru Troja – Podhoří s názvem Pražská botanická zahrada. Koncem 60. let inicioval Jan Jager založení přípravného výboru, kterého se účastnila řada předních botaniků a zahradníků

(např. J. Jeník, B. Fott, A. Duffek, J. Hofman, J. Nečásek, J. Mareček, K. Hieke a další). Jejich cílem bylo uskutečnit vizi významné národní botanické zahrady, po které volal již prof. Karel Domin za 1. republiky.

Ředitelem nově vzniklé botanické zahrady byl jmenován J. Jager. Nechal spolu se Svazem architektů vypsat soutěž na řešení botanické zahrady. V r. 1973 nastupuje nový ředitel, Josef Vyskočil. Plocha kolem správní budovy v Nádvoří ulici se postupně přeměnila na expoziční plochy, nedaleko bohnického sídliště v ulici Na Farkách vznikla v r. 1975 velká pěstební zahrada a další pěstební část byla založena nedaleko ulice K Pazderkám (nyní areál Sever).

V r. 1982 byla v rámci botanické zahrady vyhlášena maloplošná chráněná území Podhoří, Salabka a Havránka. Jako jejich ochranné pásmo byl stanoven prostor celé botanické zahrady. Ačkoli v tomto období výstavba areálu spíše stagnuje, v zahradě je soustředěn bohatý sortiment rostlin – stálezelených listnatých i jehličnatých dřevin, minirůží, sortiment zahradních hybridů kosatců i botanických cibulovin. Byla také založena sbírka bonsajů, jedna z prvních v republice. Index plantarum vydaný v r. 1979 obsahuje již celkem 1 889 druhů a kulturních (obdoba taxonu pro pěstované rostliny). Zahrada také pořádala řadu akcí – výstavy kosatců, přírodovědné soutěže i přednášky pro školy a prázdninové tábory.

Výstavba zahrady v původně plánované rozloze, která by ji zařadila k největším světovým botanickým zahradám, se kvůli nedostatku financí a roky trvajícím diskusím o jejím smyslu a poslání nikdy neuskutečnila. Až do r. 1992 nebyla zahrada celoročně otevřena pro veřejnost a pro většinu Pražanů tak zůstala zcela neznámá.

Po r. 1989 se stal ředitelem Evžen Pechman (ve funkci setrval do června 1993). K největším problémům, které musel řešit, patřily restituční nároky k objektům a pozemkům v zájmovém území zahrady. I díky jeho snahám v srpnu 1992 zahrada otevřela veřejnosti tzv. Úvodní expozici (dnešní areál Jih) – parkově upravenou

1 Pohled na areál Jih v dubnu 1993, necelý rok po jeho otevření pro veřejnost

2 Skleník Fata Morgana z ptačí perspektivy v květnu 2009

3 Nížinná část tropického skleníku Fata Morgana v r. 2007

4 Vzácný *Androcymbium hierrense*, příbuzný ocúnů z Kanárských ostrovů. Snímky z archivu Botanické zahrady hl. m. Prahy

plochu mezi správní budovou v Nádvorní ulici a vinicí sv. Kláry, kterou navrhla Jitka Vavřínová. Tento rok znamenal zlom v existenci této instituce, konečně začala pronikat do povědomí veřejnosti.

V r. 1997 byla zahrada rozšířena o nové expozice – vřesoviště podél viniční zdi, flóru Turecka a Středomoří, kolekci kosaticů a byla zpřístupněna japonská zahrada. Začala se také připravovat výstavba tropických skleníků. S myšlenkou vybudovat velký atraktivní expoziční skleník přišel tehdejší ředitel Jiří R. Haager (bývalý redaktor Živy), který byl ve funkci od února 1994 do listopadu 2001. Vycházel ze svých více než třicetiletých zkušeností s pěstováním tropických rostlin a expedic do Jižní Ameriky a jihovýchodní Asie.

Soutěž na projekt tropického skleníku byla vyhlášena na jaře 1995, jejím vítězem se stal architekt Zdeněk Deyl. Stavba skle-

níku Fata Morgana se bohužel protáhla, kolaudace se dočkal až v květnu 2003, pro veřejnost se plně otevřel v červnu 2004.

Současnost

V r. 2002 byl Radou zastupitelstva hl. m. Prahy schválen nový plán rozvoje botanické zahrady pro následujících zhruba 15 let. Cílem je nejenom nabídnout 17 ha expozičních ploch včetně dalších skleníků (pro cibuloviny a s masožravými rostlinami), ale vystavět i novou správní budovu a hlavní vstupní prostor přemístit do severní části areálu, čímž by se ulehčilo dopravně přetížené Troji.

V r. 2003 nastoupil jako ředitel Oldřich Vacek, který řídí zahradu dosud. Pozornost se věnuje zlepšení přístupu k návštěvníkům, na návštěvníckou vybavenost, atraktivnost expozic a akce pro veřejnost. Zdokonaluje se informační systém tak, aby vyhovoval i handicapovaným. Od r. 2006 je o víkendech zpřístupněn areál Sever, který dříve sloužil jako školka a zásobní plochy. Část nepřístupných sbírek se představuje také v rámci pravidelných výstav. Ve spolupráci s Uníí botanických zahrad ČR, kterou zahrada spoluzakládala, byla vytvořena veřejně přístupná databáze pěstovaných rostlin florius.cz.

V r. 1995 získala botanická zahrada do správy památkově chráněnou vinici sv. Kláry. V letech 1996–97 se podařilo opravit větší část chátrající viniční zdi, v květnu 2001 byla otevřena vyhlídka u kaple sv. Kláry a v dubnu 2004 i horní část této unikátní pražské vinice s viničním domkem. Od r. 2005 je vinice zpřístupněna celoročně. V místě sanovaného svahu se do prostoru opěrné konstrukce začala v květnu 2009 budovat expozice výroby vína.

Na jaře 2008 bylo zkolaudováno pěšební zázemí pod skleníkem Fata Morgana (tzv. areál Západ, v nejbližší době snad bude dostavěn i jeho vstupní prostor včetně malé restaurace, informačního centra a vhodně navazujících výsadeb).

V současnosti má botanická zahrada v kultivaci 18 000 taxonů a kulturních rostlin. K nejvýznamnějším sbírkám patří kolekce geofytů, z velké části získaných během expedic pracovníků zahrady. Významné jsou početné kolekce okrasných rostlin, kosaticů, denivek a pivonek. Atraktivní sbírkou tropických kolekcí jsou masožravé rostliny, početně jsou zastoupeny i palmy, cykasy a sukulenty. Každoroční výsadby okrasných letniček představují svými 500 taxony a kulturní ucelený průřez pěstovaným sortimentem. Zahrada se účastní programů za zachování genofondu domácích odrůd okrasných rostlin a spolupracuje s řadou světových botanických zahrad, arboret i jiných odborných a vědeckých institucí.

Kam kráčíš, zahrado?

Jak již bylo řečeno, nejbližším cílem Botanické zahrady hl. m. Prahy v Troji je dobudovat areál Západ a dostavět infrastrukturu pro návštěvníky. Dalším úkolem pak je rozšířit expoziční plochy na plánovanou rozlohu 17 ha a vybudovat dva menší specializované skleníky. Zda k naplnění uvedených plánů v tomto rozsahu dojde, nevíme. Budoucnost zahrady jako samostatné příspěvkové organizace Magistrátu hl. m. Prahy je nejistá. Po volbách v r. 2006 se radním pro kulturu stal Milan Richter. Má jediný program: „Myslím si, že Praha potřebuje další injekci v rámci turismu a podpory návštěvnosti hl. m. Prahy. Tou by mohl být zásadní projekt, a to sloučení zoo, botanické zahrady a Trojského zámečku a vytvoření tak zábavního centra, kde by mohly rodiny s dětmi trávit nejen odpoledne, ale např. víkend.“

Zda nakonec ke sloučení organizací dojde a zda tento krok přinese nějaká pozitiva, ukáže budoucnost. Nicméně autoři tohoto článku si myslí, že sloučením institucí se finanční prostředky nešetří, ale naopak vytratí se dlouhodobé ambice, rozmělní cíle a zaměření organizací. Ve svém důsledku se tak nejenom omezí odborná činnost zahrady, ale i nabídka služeb pro veřejnost a různorodost kulturního prostředí Trojské kotliny.

Za podporu botanické zahrady a zvážení jejího dalšího postavení se již postavila řada osobností, a to jak na neoficiálním webu: <http://botanickazahrada.blog.cz/0806>, tak přímo v zahradě. Aktuální informace o dění v botanické zahradě najdete na oficiálních stránkách <http://www.botanicka.cz>.